

Beszámoló a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakkollégiumának 1994. évi pályázatáról

Ambrus Zoltán

A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) 1994 márciusában hozta létre különféle szakkollégiumait – köztük a könyvtárit is –, azzal a céllal, hogy a szakmai szempontok határozott érvényesítése döntsön a támogatások odaítélésében. Az NKA elképzelése szerint azokat a könyvtári területeket kell kiemelni, amelyek korszerűsítése a könyvtárügy egészének fejlesztését segíti. Ez azt jelenti, hogy nem egyes intézmények pénzügyi támogatására, hanem hálózatok, konzorciumok és a központi szolgáltatások fejlesztésére törekszünk.

A Könyvtári Szakkollégium észrevételei az NKA működéséről és a pénzügyi keretek felosztásáról

A szakmai kollégiumok munkáját megnehezítette, hogy megalakulásuk óta nem kapták meg a javaslataikat, döntéseiket meghatározó, a törvény által is előírt alapvető dokumentumokat, állásfoglalásokat.

Nem ismeretes előttük a törvény végrehajtásáról rendelkező miniszeri rendelet és az általános szempontokon túl, nem ismert az Alap részletesebb támogatási stratégiája, nem világosak azok a szempontok sem, amelyekre a szakmai kollégiumoknak döntéseik meghozatalakor tekintettel kell lenniük. Egy ilyen helyzet viszont könnyen veszélyeztetheti a szakmai igények érvényesítését. Arról sincsenek ismereteik, milyen hatással vannak az egyéb állami, minisztériumi alapok és alapítványok a szakmai kuratóriumok által képviselt területekre.

Az 1994. március 16-ra összehívott NKA bizottsági és kollégiumi vezetőségi ülés a fentiekben jelzett nehézségek miatt, nem azonos elvek szerint készült előterjesztésekkel dolgozott, s a Bizottságnak az indokolhatónál szigorúbb, konkrét pénzelosztási javaslata végképp megnehezítette a döntések meghozatalát.

Mivel a támogatást igénylő rendezvények, projektek, s különösen a folyamatosságot igénylő kulturális tevékenység (pl. folyóiratkiadás) sürgetik a rendelkezésre álló anyagiak felosztását, vagyis az Alap működésbe hozását, a szakmai kollégium szükségesnek tartja, hogy a pénzek odaítélésénél a Bizottság minden rendelkezésére álló információt használjon fel, írja elő a szakmai kollégiumok számára az egységes előkészítési kötelezettséget, és teremtsen meg annak szerve-

zeti és pénzügyi lehetőségét, hogy már a keret első felosztásánál elkerüljék a korábbi finanszírozási struktúra továbbélését, újabb aránytalanságok kialakulását.

A Könyvtári Szakkollégium értékelése a könyvtárügy fejlesztéséről

A magyar könyvtárügyre, a falusi közkönyvtártól a nemzeti könyvtárig, kettős nyomás nehezedik. Egyrészt a modernizáció igénye, mely a társadalom és a gazdaság átalakulásához több, jobban rendezett és biztonságosabban elérhető információt, dokumentumot követel. Olyan új használói rétegek és igények jelentek meg tömegesen, melyek a hagyományos követő, a jövőnek archiváló szemlélettel és az elavult technikai feltételekkel nem elégíthetők ki. Alapvető igény az egyidejűség, a dokumentumhozzáférés biztosítása és az információ útjának lerövidítése. Ma már nincs ideológiai akadály, hogy áttekintsük az egész világ könyv- és folyóiratkiadását és információtermelését, viszont nem jöttek, jöhetnek létre a rendszerváltás óta ennek belföldi fogadásához, feldolgozásához és főleg a terjesztéséhez szükséges tárgyi és személyi feltételek. A honi irodalmi, művészeti, szaktudományi publikációk jelentős része kizárólagosan a könyvtárakban érhető el. Sok olyan könyv és folyóirat jelenik meg, amelyet csak könyvtárak vesznek és őriznek meg.

Az egyik legégetőbb probléma, hogy a feltárt könyvtári állományok katalógusai helyhez kötöttségük miatt nem teszik lehetővé a meglévő dokumentumvagyon egész országra kiterjedő használatát. Szükséges, éppen a társadalmi-gazdasági modernizáció érdekében, a számítógépesítés és ezen technikai feltételekkel a különböző könyvtári rendszerek közötti kapcsolat és átjárhatóság megteremtése. Ez az alapvető nemzeti kulturális érdek felvet további, megoldásra váró kérdéseket is: így az információhoz, dokumentumhoz való hozzáférés biztosítását minden állampolgár számára, a környező országokban élő magyar anyanyelvűek ellátását, bekapcsolódását a nemzeti kulturális és tudományos vérkeringésbe stb.

A másik hatás, illetve kihívás általánosabb kulturális érvényű, de a könyvtárak közösségi beágyazottságát jól jelzi: ma minden tevékenység alapszolgáltatása a könyvtár. Nem képzelhető el az oktatásügy (az alapfokú szinttől az egyetemig bezárólag), a hatalmi struktúrák, a civilszervezetek működése és az egyes művészeti tevékenységek sem a megfelelő könyvtári háttér nélkül.

A könyvtárügy, az oktatásügy után a második legnagyobb és legszerteágazóbb, a legtöbb társadalmi területhez kapcsolódó kulturális intézményrendszer. Az elmondottak alátámasztására álljon itt az 1993. évi statisztikából származó kimutatás a hazai könyvtárak számáról és néhány, működésüket jelző mutatószámról. (Ld. lent.)

A könyvtárakat éri egyfajta szociális nyomás is: ma és valószínűleg, hogy hosszabb távon is bizonyos lakossági kör számára csak ez a kultu-

	Összesen	Önkormányzati könyvtárak	Szakszervezeti könyvtárak	Iskolai könyvtárak	Szakkönyvtárak
Könyvtárak	9183	3794	1470	3802	117
Könyvtári állomány	cca 112 millió	41 660 727	7 441 099	30 542 396	32 240 414
Gyarapítási keret	cca 1310 millió	382 320 596	26 279 104	182 673 561	801 008 108
Olvások száma	2 799 906	1 424 990	1 837 744	934 068	257 104
Kölcsönzött kötet	cca 50 millió	36 480 528	4 025 748	7 845 936	1 848 717
Helyben használt kötetek száma		n.a.	n.a.	n.a.	7 941 565
Könyvtárosok száma	5876 + isk.	3794	254	n.a.	1828

*n.a. = nincs adat

Az 1994. évre kért támogatási keret és felosztása

1. Számítógépesítés	
a) Számítógépes könyvtári adatbázisok fejlesztése, terjesztése különféle hordozókon (pl. CD-ROM)	5,0 mFt
b) Integrált könyvtári szoftver bevezetése, az ahhoz kapcsolódó képzési, betanítási programok, támogatása a városi, iskolai, a kisebb főiskolai és szakkönyvtárakban	3,5 mFt
c) Helyismereti adatbázisok építése	<u>2,0 mFt</u>
	10,5 mFt
2. Szolgáltatások	
a) Az országos szak- és felsőoktatási könyvtárak, valamint a kormányzati és önkormányzati információs szolgáltatások elérését biztosító fejlesztések	5,0 mFt
b) Vállalkozási információs szolgáltatások terjesztése, a falugazdász hálózat információs és dokumentum háttérének létrehozása	<u>4,0 mFt</u>
	9,0 mFt
3. Kutatómunka	
a) A könyvtári rendszerek szervezet-szociológiai vizsgálata	1,0 mFt
b) A könyvtárpolitika és finanszírozás helye az állami és önkormányzati szervezetekben	<u>1,0 mFt</u>
	2,0 mFt
4. Könyvtárosképzés	
A könyvtáros alap-, át- és továbbképzéshez, az informatikai oktatáshoz szükséges hardver és szoftver-feltételek létrehozása, kialakítása	<u>6,0 mFt</u>
	6,0 mFt
5. Kiadványok, tájékoztatói segédletek	
Új Könyvtári Minerva kiadása (számítógépes változat is) és egyéb tájékoztatást segítő kiadvány megjelentetésének támogatása	<u>2,0 mFt</u>
	2,0 mFt
6. Rendezvények	
a) Határon túli magyar közösségek könyvtárosainak magyarországi képzése, tapasztalatcseréje	2,0 mFt
b) Könyvtáros érdekképviseleti szervezetek országos és nemzetközi rendezvényeinek támogatása	2,0 mFt
c) Európai Olvasási Konferencia '95 előkészítése	<u>0,5 mFt</u>
	4,5 mFt
7. Műszaki fejlesztés	
IIF csatlakozási pontok kiépítésének és kommunikációs eszközök vásárlásának támogatása	<u>5,0 mFt</u>
	5,0 mFt
8. Könyvtári menedzsment	
A könyvtárak megváltozott társadalmi szerepét megjelenítő arculatterv elkészítésének támogatása	1,0 mFt
	<u>1,0 mFt</u>
	MINDÖSSZESEN: 40,0 mFt

rális szolgáltatás érhető el. Nem csak arról van szó, hogy nem tudnak könyvre, újságra és hanglemezre költeni, és ezért ezt az igényüket a könyvtár elégíti ki, hanem arról, hogy semmilyen más kulturális terméket sem tudnak megfizetni.

A könyvtári hálózatok és az egyedi intézmények belső tartalékaikat, mozgósítható anyagi erőiket felélték, a könyvtárosok szakmai elhivatottságérzetét maximálisan kiaknázták, ezért a könyvtárügyet megújítani akaró kulturális támogatási szándéknak – így a Nemzeti Kulturális Alapnak is – új stratégiai célokat kell megfogalmazni.

Mivel az NKA rendelkezésére álló források nem teszik lehetővé az egész magyar könyvtári rendszer átfogó befolyásolását, így csak arra törekedhetünk, hogy a pályázatokból egy-egy részterületnek a teljes megújulást is szolgáló fejlesztését támogassuk. Reméljük, hogy az így felosztásra kerülő összegek csak egy 3-4 éves fejlesztési program első szakaszát jelentik, és a jövőben is rendelkezésünkre áll majd legalább ekkora keret.

Az eredmények

A tervezett 40 millió Ft, s az először beígért 15 millió Ft helyett végül is a Könyvtári Szakkollégium 1994-re 25 millió Ft támogatást kapott a kettős pályázatával. (A kiírás megjelent a szak-sajtóban is.) A pályázat lezárásaként az alábbi általános tapasztalatok állapíthatók meg.

A kollégium könyvtáros résztvevői kezdettől úgy tekintettek az Alap nyújtotta lehetőségekre, hogy annak révén a szakma, bár volumenében nem nagy, de működési elveiben a jövőt tekintve, fontos eszközhöz juthat. Az, hogy a kollégium maga határozhatta meg az általa támogatásra érdemes területeket, hogy ehhez segítséget kapott a könyvtári érdekképviseleti szervektől, tompította, de nem oldotta fel azt a feszültséget, ami az 1994-re rendelkezésre álló 25 millió forintos keret és a könyvtárügy finansziális és fejlesztési gondjai között mutatkozik.

Elhatározásunk szerint nem ezeket kívántuk – mert nem tehattük – feloldani, hanem a feladatok között szigorúan szelektálva, állást foglaltunk néhány kiemelten támogatandó ügy mellett. Ezek részben könyvtárpolitikai és szakmai, illetve intézménymenedzselési kérdések, részben a

könyvtári tevékenység stratégiai célkitűzéseit, szolgáltató képességének növelését előmozdító fejlesztések (adatbázis-építés, CD-ROM-előállítás, kapcsolódás számítógépes hálózatokhoz, helyismereti adatbázisok stb.). Nem feledkezhetünk meg a könyvtári terület nemzetközi kapcsolatairól, a határon túl élő magyar könyvtárosok képzéséről, továbbképzéséről sem.

A pénzügyi keretbe zsugorított szakmai elképzelésekbe sajnálatosan nem kerülhetett be a könyvrestaurálás, a hazai könyvtárosképzés modernizálása és a dokumentumbeszerzés támogatása sem.

Értelemszerűen elsősorban azokat a terveket támogattuk, amelyek a könyvtárak széles körét érintik, akár vertikális, akár horizontális együttműködésben. A szakma alapvető érdeke a központi szolgáltatások erősítése, a nagykönyvtárak által kínált szolgáltatások átvételének megteremtése.

Két témakörben – integrált könyvtári szoftver bevezetése, oktatása és az olvasáskutatók 1995. évi konferenciájának előkészítése – éltünk a bizottság által biztosított egyedi elbírálás lehetőségével.

A pályázati kiírásban meghívásos és nyitott pályázati lehetőséget hirdettünk meg, elválasztva a beadási határidőket is. Ezt elsősorban adminisztratív okok indokolták, és mi szerettünk volna minél előbb jelentkezni a szakma felfokozott várakozása miatt.*

A pályázati anyagok elbírálását az általános értékelési nehézségeken túl az alábbi szempontok befolyásolták:

1. A központi szolgáltatások fejlesztésének összehangolatlansága, a párhuzamosság, valamint az időbeni lemaradás miatt a szolgáltatások átvételére számító kisebb könyvtárak társadalmi megítélése negatív irányba mozdulhat el.

2. A differenciálatlan, a prioritások kijelölését mellőző „fejlesztési” tervek diszfunkciókat eredményeznek, aminek következtében sok, de lehetőségeiben rosszabb körülmények között működő könyvtár kénytelen helyettesítő funkciókat ellátni.

3. A különböző könyvtári hálózatok és szervezetek közötti átjárás nehézkes, és sajnálatosan kevés információval rendelkeznek egymásról.

* A meghívásos pályázatról a Könyvtári Levelező/lap 1994. augusztusi, illetve a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1994. szeptemberi számában olvasható egy összeállítás.

4. Elsősorban a törvényi szabályozás elégtelensége miatt – jó néhány szakmai kérdés nincs rendezve (pl. kötelespéldány-szolgáltatás, könyvtárközi kölcsönzés).

5. A legfőbb probléma a könyvtári fejlesztések sajátosságából fakad: a tevékenységek zöme ugyanis folyamatos, egy-egy projekt 3-4-5 évig is eltart, tehát a támogatásra is folyamatosan lenne szükség. Erre azonban a pályáztatás nem biztosít megoldást. A kollégium nem kötelezheti el magát hosszú távon anyagilag, mégha szakmailag indokoltnak tartja is a fejlesztést. Ez különösen a számítógépes adatbázis-építésre vonatkozik.

6. Rendkívül nagy szükség van a szakmai központok (pl. az OSZK-KMK) és a szakmai szervezetek koordinatív szerepének fejlesztésére.

E pályázati szakasz nagy tanulsága az is, hogy még ilyen mértékű támogatások esetében sem kelthetünk illúziókat a szakmában. Bármennyire törekedtünk a fontos témák beemelésére, elementáris erővel tört föl a pótlólagos források megszerzésének igénye. Kísérleti szakasznak kell tekintenünk az eddigieket, és a jövőben 1-2 könyvtári területre és 3-4 témára kell redukálnunk a pályázati kiírást (természetesen támaszkodva a szakmai szervezetek véleményére). Lehetőségeinkhez mérten a most elkezdett hosszú távú fejlesztéseket is tovább kell vinnünk.

Munkánkhoz sok segítséget kaptunk az NKA igazgatóságától, annak vezetőjétől és munkatársaitól, amiért elismerés illeti őket.

SZELEKTÁLNI KÉNYTELEN A BRITISH LIBRARY. – Le kell mondania arról, hogy minden, Nagy-Britanniában megjelent dokumentumot állományba vegyen, mert már a készülő új épületben is előre foglalt az egész raktári tér. (Jelenlegi 20 millió egységnyi gyűjteményét London különböző részein 17 épületben tárolják.)

Évente mintegy 250 000 nem igényelt dokumentumot kap a könyvtár; egy-egy ilyen kiadvány katalógizálása és kötése 50 fontot is felemészthet. – Keresik a módját, hogyan lehetne a BL gyűjtőköréből így kieső dokumentumok bizonyos típusait regionálisan feldolgozni és tárolni.

(Library Journal, 1994. okt. 1.)

HANGOSKÖNYV-DÍJAT (Australian Radio Book Award) alapított az Ausztráliai Nemzeti Könyvtár. A zsűri által vizsgált kritériumokat a díj odaítélésénél az alábbi arányban veszik tekintetbe: az előadás minősége 40%, a hangzás tisztasága 30%, a szöveg kiválasztása, szerkesztése 15%, a kazetta csomagolása, kezelhetősége 10%, a tájékoztatás, reklám 5%.

(Nat. Libr. of Australia Gateways, 1994. május)